

www.e-rara.ch

**Xenophontis philosophi et historici clarissimi Opera, quae quidem
Graece extant, omnia**

Xenophon

Basileae, anno 1553

Universitätsbibliothek Basel

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-400>

Xenophontis de factis et dictis Socratis memoratu dignis liber secundus, Bessarione
cardinale Niceno interprete

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

XENOPHONTIS DE FACTIS ET

DICTIS SOCRATIS MEMORATV

dignis liber secundus, Bessarione Car-
dinale Niceno interprete.

V M uerò huiuscemodi diceret, uidebatur mihi ad continentiam cibi, potus, libidinis, somni, frigoris, æstus atq; laboris, suos auditores impellere. Sentiens enim quendam eorū qui secum conuersabantur, in his incōtinentiorem: Dic mihi ô Aristippe, ait, si oportuerit duos adolescentulos tibi traditos, alterum ut dominari possit, alterū uerò ut nunquam desideraret dominium, educare, quo utrunque erudias modo? An approbas ut à nutrimento ipso, tanquā ab elemento incipientes, consideremus? Approbo, Aristippus ait: nutrimentum nanq; principium omnium est, nec ullus uiuere possit nisi nutriatur. Velle igitur cūm tempus adesset cibum sumere, utrisque uerisimiliter conuenit. Concessit Aristippus. Eligere uerò potius illa agere, quæ cogunt, quàm uentri seruire, utrū istorum assuefacere debemus? Illum, inquit, mehercle qui dominandi artem discit, ne res ciuitatis propter ociū illius languescant. Et cūm bibere uelit, posse sitim sufferre, eidem addatur necesse est, ait. Ita prorsus, Aristippus inquit. Continentem uerò in somno capiendo esse, ut possit et tardè dormitum ire, et ante diluculū surgere, ac uigilare si opus fuerit, utri addendū est? Hoc etiam, inquit, eidem. Venere autem, inquit, abstinere, ne propterea impediatur agere quæcunq; oporteat? Et hoc, respondit Aristippus, eidem addere oportere. Non abhorreere uerò à laborib; sed ultrò eos subire? Et hoc, inquit, eidem conuenit. Discere autem

tem si qua doctrina ad aduersarios superandos conferat, cui magis cōuenit? illi per Iouem, inquit, qui ad dominandum intendit. Nil enim cætera proderunt, ni istis doctrinis sit eruditus. Qui ergo huiuscemodi reb. sit præditus, nõnne tibi quoque uidetur minus quàm cætera animalia ab aduersarijs mancipari? Istorū enim quædã à uentre seducta, quamuis nõnnulla suspicentur futura pericula, cupiditate tamen edendi ad laqueum usq; ducta capiuntur: quædam autē potu falluntur. Ita est, inquit. Cætera uerò propter libidinem, ut puta casitæ & perdices, ad uocem fœminæ, cupiditate et spe ducta, ita ut nõ possint pericula præuidere, incidunt in laqueos. Concessit Aristippus. Num igitur tibi uidetur, Socrates ait, turpe homini esse eadem pati quæ etiam feræ insipientes? sicuti adulteri carceribus mancipantur, cum tamen sciant periculum esse adultero, quæcunq; leges minantur, pati, ac insidiari & capi, & contumelijs affici? Cum igitur talia imminet, et mala turpissimaq; pericula, multaq; sint quæ à cupiditate uenere a illum liberarent, nõnne infelicissimi & insani-entis hominis est ad hæc pericula impelli? Ita, inquit, mihi quoq; uidetur. Cum aut plurimi atq; necessarij actus hominū palam omnibus & in campis agendi sint, utpote bella, agriculturæ, cæteriq; quamplures: nonnullos hominum exercitatos non esse ad frigus & æstus sufferendos, nõnne magna desidia est? Magna, inquit, per Iouem. Concedis igitur, ait, in illis quoq; facile ferendis, eum qui princeps futurus est, oportere exercitatum esse? Prorsus, inquit, oportet. Si itaq; in his omnibus continentes cum illis connumerandi sunt, qui dominandi arte erudiantur: qui non possunt hoc agere, nempe cum illis aggregandi sunt,

qui longè absint à spe dominandi. Concessit etiam hoc. Cum igitur utriusq; horum, inquit, haud ignoras gradū, considerasti aliquando quo cum teipsum aggregare debes? Ita, inquit Aristippus: nulloq; pacto cum illis esse connumerandum existimo, qui dominari uelint. Valde nanque insipientis hominis mihi esse uidetur, non satis habere, si sibi ipsi quæ oporteat compararit, cum hoc etiam solum maximum sit, sed obligare se uelit ad ea præstanda cæteris etiam ciuibus quibus indigeant: ac sibi quidē ipsi non posse satis in omnibus facere, gubernando autem ciuitatem, si non opera sua quæcunq; uelint ciues adipiscantur, supplicijs affici. Hæc quis non dicat magnam insipientiā esse? Quemadmodum enim ego meis ministris, sic etiam ciuitates uti debere existimant magistratibus suis. Ego nanque dignum duco famulos meos mihi quidem copiose præparare quibus indigeam, illos uerò nihil illorum tangere. Ciuitates quoque oportere arbitrantur sibi quidem ipsis opera magistratuū quamplurima bona præberi, illos autem ab omnibus illis abstinere. Ego itaq; illos quidem qui uelint multis negocijs obrui, ac alijs occupationes præstare, eo quo dictū est modo erudiens, cum his aggregabo qui dominandi cupidi sunt. Me autem ipsum cum ipsis connumerabo, qui magnifaciant quamfacilimè & suauiter uiuere. Tum Socrates: Placet inquam etiam hoc considerare, utrum principes an subditi iucundius uiuant? Vehementer placet, ait. Gentium itaq; inquit, quæ ad nostram usque peruenerunt notitiam, in Asia quidem Persæ dominantur: seruiunt autem Syri, Phryges, & Lydi. In Europa uerò Scythæ dominantur, iussa autem capiunt Mæotæ. In Libya autem Carthaginenses dominantur, obtem-

obtemperāt uerò Libyes. Vtros igitur horū suauius uiuere arbitraris? Aut Græcorum cum quibus tu quoq; habitas, utrum illi qui ciuitatibus præfunt, an qui subditi sunt, iucundius tibi uiuere uidentur? Sed ego tamen, inquit Aristippus, neq; in seruitutem me aggregandum esse duco, sed in media horum uia, quæ neque in principatu, neque in seruitute consistit, sed in libertate, quæ quidem maxime ad felicitatē conducit. Attamen, Socrates ait, si quemmodum neque in principatum, neque in seruitutem hæc uia ducat, sic etiam nec inter homines te duceret, fortassis rectè diceres. Quòd si cum hominib. conuersatus, nec dominari, nec seruire uelis, nec illis ultrò obedias qui ciuitatibus præfunt: scias uelim, non ignorare superiores quibus modis inferiores priuatim et publicè seruos etiam nolentes efficiant, ac ut seruis utantur. Non enim te fugit, quòd segetes et arbores nonnulli metūt ac incidunt, quas alij seminarunt atq; plantarunt. Omnibusq; modis constringunt obsidionib. quos nouerunt inferiores esse, quoad persuaferint eis, seruitutem potius quàm bellum cum fortioribus eligere. Priuatim etiam qui fortes & potentes sunt, imbecilles ac impotentes seruituti mancipant, atque potiri eis conantur. Sed idcirco, Aristippus ait, ne huiuscemodi patiar, in nullam rempublicam me concludo, sed ubique sum hospes. Hic Socrates: Istud uerò periculosum certamen est, inquit. Nam posteaquàm Sinnes, & Sciron, atque Procrustes obierunt, nemo quidem hospitibus iniuriam facit: ueruntamen omnes quibus quamoptimè suas inhabitare ciuitates curæ est, leges ut à nullo patiantur iniuriam, ponunt: amicos unà cum necessarijs alios etiam cōparare conātur adiutorij causa, ac ciuitates

muniunt mœnibus: et armis, quibus se tutari possint, utuntur: & ad hæc alios etiam aliunde socios præparant, & tamen cum his omnibus iniurias nonnunquã patiuntur. Tu uerò nihil illorũ habens, in uijs autem (ubi plurimis iniuriæ inferuntur) multo tempore uersatus, quancunq; uerò ciuitatem adibis, ciuibus omnibus inferior, ac talis existens, quales ut plurimũ spernunt quicunq; iniuriam inferre uelint, propterea tamen quòd hospes es, putas te non passurũ iniurias? An propterea quòd ciuitates securitatem tibi et cuncti et abeunti pollicentur, confidis? an fortassis quoniã seruus etiam talis opinaris esse futurus, qualis nulli proderit domino? Quis nanq; habere in domo hominẽ uelit, qui laborare quidẽ renuat omnino, sumptuoso aut̃ apparatu delectetur? Consideremus ergo quo pacto talib. seruis domini utantur. Nõnne libidinem quidem illorũ fame castigãt? Furari uerò prohibent, cum ab eis auferũt omnem furandi facultatem? Compeditibus aut̃ fugiendi amputant libertatem? Ociositatem uerò uerberibus excitãt? Aut quomodo tu facis, cum talem quenquam tuorum ministrorũ esse deprehendis? Supplicijs uerò omnibus afficio, ait, quo ad usq; seruire coguntur. Sed tamen, ô Socrates, inter illos qui ad dominandi artem erudiantur, quam tu felicitatem esse ducas, et illos qui coacti ex necessitate multis laborant incommodis, nihil interesse mihi uidetur. Siquidem famescent, sitient, & uigilabunt, ac frigoribus alijsq; afficientur laboribus ultrò. Ego nanq; nescirem quid differat, eandem pellem aut spontẽ, aut inuitẽ cædi: aut idem corpus his omnib. siue spontẽ, siue inuitẽ subijci. Nil enim aliud nisi insanire mihi uidetur, qui hæc ultrò sustinere uelit. Ad hæc uerò Socrates: Nõnne

Aristippe, inquit, ista ratione tibi uoluntaria à contrarijs differre uidentur: qua qui ultrò famescat, edet cùm uoluerit: quiq; sponte sitit, bibet: et in alijs similiter. Qui uerò ex necessitate patitur, nō licebit ei cùm uoluerit ab his liberari. Præterea qui spontè hæc patitur, bona spe ductus letatur: quemadmodū illi qui feras uenantur, spe capiēdi libenter laborant. Atq; talia præmia laborū paruifacienda sunt. Qui uerò conantur ut quāoptimos amicos habeant, siue ut inimicos expugnēt, siue ut fortes corpore animoq; effecti, et suam domū bene habitent, suisq; profint amicis ac patriæ, quis dubitet istos laborare suauiter in huiuscemodi rebus, ac cum Letitia uiuere? cùm et seipso apprimè mirentur, et ab alijs laudentur. Ad hæc aut, molities quidē et uoluptates in promptu posite, nec corpori sanitatem (ut hi asserunt qui gymnasijs præsumt) nec animo ullam sententiam cuiusquam existimationis, præstare possunt. Studiū uerò et patientia bonarū atq; honestarū artium causa sunt, ut optimis uiris uideatur. Dicit autē et Hesiodus: Præuinitatem quidem simul totam licet eligere facile: plana enim ad hanc ducit uia, cùm ualdè propè habitet. Virtuti uerò sudorem præposuerūt dii immortales. Virtus laboris Longum enim et arduū iter ad eam: quod cùm asperū pri- comes. mō sit, amœnum postea fit, cùm ad ultimū quis peruenerit. Epicharmus quoq; his uerbis hoc idem testatur: Laborib; omnia nobis dii uendunt. Necnō in alio loco idem ait: O improbè, nōne planè malus es, qui non habeas res aduersas? Necnon sapiens Prodicus in illo quod de Hercule ædidi opere, similiter disputat de uirtute, in hūc modum, quantum ego memini, dicens. Ait nanq; Herculem, cùm à puerili etate ad adolescentiā perueniret, cùm ado-

lescentes iam sui arbitrij effecti, ostendunt siue per uiam
 uirtutis, siue uitiorū uitam suam ducent, egressum in so-
 litudinem, consedisse cogitationibus agitatū, utram uia-
 rum supradictarum præponeret: ubi duas ad eum appa-
 ruisse accedere mulieres magnas, alterā honestam et libe-
 ralem uisu, ex ipsa natura corpus quidē munditia orna-
 tam, oculos uerò uerecundia, effigiem autem totam casti-
 tate, alba ueste uestitam: alteram uerò ad carnositatē atq;
 mollitiem esse nutritā, ornatam uerò colorem quidem ut
 albior atq; rubicundior: effigiem uerò, ut rector quā à
natura esset, appareret: oculos aut uagantes atq; apertos
 habentem: tali ueste uestitam, ex qua pulchritudo quam-
 maxima coruscet, sepeq; seipsam respicere & attendere,
 si quis etiā alius eam uideret: nonnunquā autem et ad pro-
 priam umbram aspiciere. Cū autem propius Herculem
 accesserunt, primam quidem eodem modo ire, alterā ue-
 rò præuenire uolentem, cucurrisse ad Herculem, atq; di-
 xisse: Considero te, ô Hercules, dubitantem quam uiam e-
 ligas. Si itaq; me diligas, ad uoluptuosissimā facilimamq;
 te ducam uiam, & illa quidem quæ delectant omnia gu-
 stabis, laboris expers uiuens. Primum nanq; neque bello-
 rum, neque negotiorū curam habebis, sed potius conside-
 rabis quem tibi gratum aut cibum, aut potum inuenias,
 quidue uisu, aut odoratu, aut tactu uoluptuosum perci-
 pias, quibusq; cupiditatibus usus, quāmaximē delectatio-
 ne affectus fueris, quoq; pacto mollissimē dormias, et abs-
 que laboribus omnia ista obtineas. Quòd si quando defi-
 cere illa quibus hæc acquiruntur suspicio sit, non erit me-
 tuendū, ne te ducam ad ista corporis animiq; labore et æ-
 rumnis paranda: sed illis tu uti poteris, quæ cæteri ope-
 rantur

Voluptatis o-
ratio.

rantur, à nulloq; abstinebis unde lucrū aliquod subosten-
 datur: undiq; nanq; utilitatē suam acquirere meis neces-
 sarijs licet. Hæc cum audisset Hercules: O mulier, inquit,
 quod nomen est tibi? At illa: Mei quidem amici, ait, Felici-
 tatem me appellant: qui uerò oderunt, Prauitatē me no-
 minant. Cumq; hæc dicerentur, altera mulier accessit, &
 dixit: Ego quoque ad te uenio Hercules, cum sciam tuos *Virtutis*
 parentes, naturamq; tuam, & ingeniū in studijs conside- *oratio.*
 rassēm, è quibus non modicum spero, dummodo meam e-
 ligas uiam atq; doctrinam, & te uirtutis cupidum, bono-
 rumq; ac honestorū operum effici cultorem, meq; multò
 honorabiliorem & in bonis præclariorem fore. Non de-
 cipiam autem te, à uoluptate exordiēdo, sed qualem re-
 bus dii contulerunt naturam, tibi cum ueritate narrabo.
 Nil enim eorum quæ bona atq; honesta sunt, dii homini-
 bus sine labore & studio præstant. Sed siue deos esse tibi
 propitios uis, colendi sunt ipsi dii: siue ab amicis diligi,
 amicis benefaciendum: siue à quapiam ciuitate honorari
 desideras, ciuitati aliqua utilitas adferenda: siue à tota
 Græcia ob uirtutem admiratione dignus existimari, co-
 nandum est toti Græciæ benefacere: siue tibi terram fru-
 ctus producere, terra colenda: siue à iumentis diuitias
 acquirere, iumentorum tibi cura habenda est: siue per-
 bellum desideras augeri, ac uis amicos quidem à seruitu-
 te liberare, inimicos uerò in seruitutem redigere, bellicæ
 artes & discendæ sunt ab illis qui sciunt, & exercendum
 in eis, quomodo eis debeas uti. Si uerò uelis corpore etiā
 fortis esse, subiiciendum est animo corpus, ac exercendū
 in laboribus atq; sudoribus. Prauitas uerò interpellans, *Voluptatis e-*
 ut Prodicus narrat: Intelligis ô Hercules, inquit, quàm *ratio.*

Virtutis Resp.

asperam ac longā uiam ad delectationes hæc mulier nar-
 rat? Ego uerò perfacili ac breuissima uia ad felicitatem te
 ducam. Ad hæc uirtus respondens: O misera, inquit, quid
 boni tu habes, aut quid tibi suaue uideri potest, cum nihil
 horum gratia agas, nec suauium desiderium expectes, sed
 antequam cupias, omnium istorum implearis? Nam ante-
 quam famescas, comedis: & antequam sitias, bibis: & ut
 cum uoluptate comedas, exquisitorum ciborum uteris co-
 quis. Ut uerò uoluptuose bibas, uina uaria preciosaque,
 ac in æstate circumiens hinc & illinc queritas niuem. Ut
 autem quam suauiter dormias, non solum stratum molle
 supponis, sed lectos & lectis subsellia paras. Non enim
 propter laborem, sed quoniam nil habes quod agas, som-
 num desideras. Res uerò ueneras omnibus machinatio-
 nibus & antequam corpus indigeat, exerces. Ipsi etiam
 uiris, ut mulieribus uteris. Sic enim tuos amicos instruis,
 nocte quidem in turpitudinibus uacans, quod autem uti-
 lissimum diei est, in somno consumens. Cum uerò immor-
 talis sis, à dijs quidem proiecta es, à bonis uerò homini-
 bus ignominia affecta. Nunquam, quod auditu dulcissi-
 mum est, tuam audisti laudem: nec quod suauissimum ui-
 su, bonum ullum tuum opus uidisti. Quis igitur cum ali-
 quid dicas crederet tibi? aut cum indigeas, quicquam ti-
 bi prestaret? Aut quis suæ compos mentis, uoluerit inter
 tuos connumerari, qui in iuuentute quidem corporib. de-
 biles, in senio uerò amentes efficiuntur? cum adolescen-
 tiam cum pigritia in delicijs peragant, in senio aut mul-
 tis laboribus & infirmitatibus confringantur: quiq; ue-
 recundati super his quæ egerunt, non tamen minus super
 his quæ agunt, grauantur, tanquam qui in iuuentute om-
 nibus

nibus uoluptatibus affecti, in senectutem sibi omnia molestā seruarunt. Ego uerò sum quidem cum dijs, adsum uerò bonis hominibus: nihilq; operis boni, neq; diuini, neque humani, sine me fieri potest: magisq; alijs omnibus, et apud deos, et apud homines optimos, honoribus fruor: etenim desiderata cooperatrix artificibus sum, fida domorum dominis custos, beneuola famulis patrona, operum quæ pacis sunt, bona coadiutrix, bellicorū uerò firmissima socia, amicitie optima consors. Ad hæc autem, meis necessarijs suauis atq; prompta cibi potusq; fruitio est: expectant enim quousq; alia desiderent. Somnus autem uoluptuosior illis, quàm ociosis euenit: & neque excitati molestè ferunt, neque ab illo detenti, quæ agenda sunt, negligunt. Iuniores autem gaudent seniorum laudibus: seniores uerò lætantur iuniorum honoribus. Res quoq; gestas à priscis iucundissimè memoria repetendo, non minori cum iucunditate res eis præsentēs peragunt: quas ob res dijs amati, desiderati amicis, honorabiles patrijs efficiuntur. Cùm uerò fatis datus finis peruenerit, nō obliuioni traditi sine honorib. iacent, sed memoria hominum commendati, in æternum florent. Hæc ô Hercules, inquit, bonorum parentum fili, sudoribus licet exercendo beatissimam felicitatem habere. In hunc itaque modum Prodicus admonitionem Virtutis ad Herculem exposuit, —
 has tamen sententijs multò pulchrioribus uerbis quàm ego nunc, ornauit. Quapropter ô Aristippe, tibi quoq; dignum esse existimo, futuri etiam temporis nonnullam curam habere. Sentiens autem aliquando suum filiū Lamprocleū, qui maior natu erat, matri suæ iratū: Dic mihi De pietate in ô fili, ait, cognouisti ne unquā homines quosdam qui ap. parentes.

pellantur ingrati? Ita prorſus, inquit. Conſideraſti igitur quos homines, & cum quid agant, hoc nomine appellantur? Conſideraui, ait: illos nanque qui beneficijs acceptis

Ingrati. non reddunt gratias, cum poſſint, ingratos appellat. Hos uerò ingratos cum iniurioſis connumerandos eſſe putas? Ita, inquit. Quid uerò, conſideraſti ne unquam, quemadmodum mancipare amicos quidem iniuſtum eſſe, ita inimicos iuſtum? Sic etiam ingratum eſſe erga quidem amicos, iniuſtum eſſe, erga uerò inimicos, iuſtum? Vehementer, ait, conſideraui: ac mihi apparet, à quocunq; quiſpiam beneficijs affectus, ſiue amico, ſiue inimico, non conatur gratias reddere, iniuſtus eſſe. Si igitur hæc tibi uera uidentur, manifeſta iniuria ingratitudo eſſet profectò. Conceſſit. Quanto ergo maioribus quiſq; beneficijs acceptis non reddit gratias, tantò iniuſtior eſſet. Et hoc etiam conceſſit. Quos igitur, aut à quibus putas maioribus beneficijs affici, quàm liberos à parentibus? quibus primò ut ſint, & uiuant, deinde ut tot bona uideant, illorumq; participes ſiant, quæcunq; dii hominib. præbent, parentes cauſa fuerunt: quæ tam magna exiſtimatione digna omnes arbitramur, ut priuationem illorum magis quàm alia fugiamus. Ciuitates quoque pro maxima pœna, delictis in maximis mortem ſanxerūt, tanquam maioris mali timore non poſſint iniurias coërcere. Nam non putes uelim propter uenereas res homines filios procreare, cū ad hunc feruorē libidinis ſoluendum non parua ſine labore munereq; uxorio facultas in uijs paſſim domibusq; exiſtat. Quapropter non modicum cogitamus, à quibus mulieribus quamoptimi filij nobis propagari poſſint: quibus cum tales inuentantur cōuenientes, prolem procreamus:

mus: & uir quidem ipsam uxorem, ex qua suscepturus est liberos, alit: futuris quoque liberis omnia præparat, quæcunque conductura eis ad uitam putet, et hæc quamplurima possit. Mulier uerò concipiens, tolerat hoc onus cum grauamine & periculis uitæ, alimento suo nutriens puerum, magno multoq; cum labore usq; ad partū perueniens. Postea etiam nutrit, atq; pro eo procurat, à quo tamen nunquã antea beneficij quippiam acceperat, quæque non modò ignorat quæ ei benefacit, sed neq; declarare potest quibus indigeat. Mater uerò per coniecturam quæ conducant, quæq; grata sint eis, conatur adimplere, multoq; tempore nutrit die noctuq; laborib. affecta, ignorans quam istorum omnium mercedem habebit. Et non sufficit solùm nutrire, sed cùm uidentur filij posse discere quicquam, quæcunq; ipsimet parentes ad uitam utilia habent, docent. Quæ uerò putant alium magis posse docere, ad illum liberos ut doceantur mittunt cum sumptibus suis, omnibusq; modis procurant, ut quamoptimi liberi eis efficiantur. Ad hæc adolescentulus ait: Etsi hæc omnia, cæteraq; his multò fecerit plura, nullus tamē posset profectò duritiem matris meæ sufferre. Tum Socrates: Vtrum, ait, feræ immanitatē putas difficilius ferendam esse, an matris? Ego quidē, inquit, matris puto, quæ talis sit. Num igitur unquam aut momordit, aut recalcitrauit tibi, quemadmodum multi à feris affecti sunt? Non ista: sed ea dicit, inquit, mehercle, quæ nullus unquam audire uelit. Tu autem quot, Socrates ait, ei molestias tum dicto, tum facto, à prima ætate, die noctuq; præstitisti? aut quantum doloris attulisti ægrotationib. uexatus? Nil tamen, ait, unquam aut feci, aut dixi, cuius illam puderet.

Quid uerò, inquit, grauius tibi putas esse, quæcunq; illa dicit, audire ijs quæ histriones in tragædijs alter alteri contumeliosissimè dicunt? Sed tamen, ut arbitror, quoniã non putant nec illum qui redarguit, propterea redarguere, ut damnum inferat: nec illum qui minatur, propterea minari, ut mali quicquã faciat, æquo animo ferunt. Tu autem cum haud ignores, quòd quicquid mater dicit, nõ modò non ut maleuola tibi dicit, sed uolēs tot tibi bona fore, quot nulli alij, ægrè ferēs? An opinaris maleuolã tibi matrem esse? Minimè, inquit, hoc opinor. Nõne, ait Socrates, istam cum beneuola tibi sit, & quãmaximè potest pro te procuret ut sanus sis, nulloq; priueris necessario, et ad hæc tibi multa bona fieri deos oret & uota reddat, difficilem esse ais? Ego quidem arbitror si talem non possis sufferre matrem, nec bona te posse sufferre. Dic autè mihi, inquit: Vtrum alium quæquam putas oportere colere, an arbitraris te nulli hominũ unquam oportere placere, neq; sequi, neque parère, neq; Duci, neq; alicui principi? Imò quidem, inquit, mehercle. Ergo uicino quoq;, Socrates ait, tu uelis placere, ut & ignem tibi accendat, cum opus fuerit, in aliquoq; bono te iuuet? & si fortuito in aliquam incideris aduersitatem, tanquam beneuolus et propinquus tibi possit prodesse? Ita equidem, ait. Quid uerò comitem siue in terra, siue in mari, aut alium quenquam, non arbitraris interesse, amicum aut inimicũ habere? An opportunum esse iudicabis amicitiam potius illorum consequi? Ita, inquit. Si itaq;, Socrates ait, istorum omnium amicitiam magni existimandã esse putas, nõne matrẽ etiam quæ plus te omnib. istis amat, putas oportere colere? An ignoras quòd ciuitas quoq; aliam quidem minimè curat ingrati-

ingratitude, nec in iudicium compellit, sed despicit, si quis beneficijs acceptis nō reddat gratias: si quis uerò parentes non obseruet, hunc in iudicium compellat, ac reprobet, magistratibusq; omnib. indignum existimet, tanquam ab illo non possint neque sacrificia piè sacrificari, nec aliud quicquā bene aut iustè agi? Nec solum hoc, sed etiam si quis parentum defunctorum sepulchra non ornet, hoc etiam ciuitas inuestigat in electionibus magistratum. Tu itaque fili, si compos es mentis, & deos ut tibi ignoscant exorabis, si quid matrem neglexisti, ne ingratum te esse existiment, nec benefacere uelint. Ab hominibus quoque cauebis, ne sentientes quòd contempnas parentes, pro nihilo te habeant, & priuatus amicis omnibus effectus fueris. Si enim te arbitrabuntur erga parentes ingratum esse, nullus putabit te pro susceptis beneficijs fore in referenda gratia memorem. Cùm quondam uerò Chærephontem atque Chærecretem inter se germanos, sibi autem familiares, sentiret altercari, cùmque uidisset Chærecretem, Dic mihi ô Chærecretes, inquit, num etiam tu ex illis hominibus es, qui chariorem pecuniam quàm fratres esse arbitrantur? præsertim cùm illa quidem insipiens sit, is uerò sapiens: & illa quidem indigeat adiutorio, is uerò iuuare possit: & ad hoc, illa quidem ad multitudinem augeatur, is uerò unus sit? Mirum autem hoc quoq; profectò, si quis germanos quidem propterea damno sibi esse putabit, quoniam partem illorum non possidet: ciues uerò damno sibi esse non putabit, eò quòd bonis eorū priuetur. Sed hic quidē potest iudicare, quòd melius sit cum multis securè habitare, necessariaq; possidere, quàm bona omnia ciuū habere solum cum pe

riculo uiuentem, in fratribus uerò hoc idem ignorat. At
 seruos qui possunt, emunt ut cooperantes habeant, et ami-
 cos acquirunt tanquam opus eis adiutorio sit: fratres ue-
 rò despiciunt, quasi à ciuibus quidem possint effici amici,
 à fratribus uerò minimè. Atqui nimis ad amicitiam con-
 ducit, ex eisdem parentibus natos esse: nimis etiam, simul
 nutriri. Quapropter & feræ suos socios cupiunt, & ad
 hæc alij quoque homines magis illos honorât qui germa-
 nos habent, minusq; eis molesti efficiuntur. Tum Chære-
 crates: Si non esset ô Socrates, inquit, magna differentia,
 fortassis opportunū fuisset sustinere fratris molestias, &
 non abhorreere ab illo parua de re. Est enim res expeten-
 da, quemadmodum ipse asseris, frater, qui sit qualem esse
 deceat. Cùm uerò multum ab hoc absit, & totum contra-
 rium sit, cur impossibilia homo tentaret? Tum Socrates:
 Vtrum ô Chæreocrates, ait, nulli omnino Chærephon pla-
 cere potest, sicut nec tibi, an nonnullis alijs placet? Imò,
 respondit: & ideo magis, ô Socrates, dignū arbitror eum
 odio haberi, quòd alijs quidem placere potest, mihi uerò
 quando cunq; adsit damno potius quàm lucro fit, & uer-
 bo & factò. Num igitur, Socrates dixit, quemadmodum
 equus damno fit ei, qui nesciens tentaret uti eo, sic etiam
 frater damno fit, cùm quisq; uti eo tentet nesciens? Quo
 pacto, Chæreocrates ait, nesciam ego fratre uti, cùm sciam
 & benedicere benedicenti, & benefacere benefacienti:
 illi autem qui uelit uerbo & opere mihi nocere, neq; pos-
 sim, neque tentarem aut benedicere aut benefacere? Ad
 hæc Socrates: Miranda dicis ô Chæreocrates, ait: si canis
 nanque tibi esset ad ouium custodiam aptus, qui pastori-
 bus quidem afficeretur, tibi uerò adeunti exasperaretur,
 certum

certum est quòd ira atq; indignatione dimissa, omni conatu aliquib. beneficijs eum mitigares. Fratrem uerò confiteris magno tibi bono fore, si qualis oporteat tibi efficiatur, non conaris quam optimum tibi eum efficere, præsertim cum putes te scire benedicere, beneq; agere? Sed dubito ô Socrates, inquit Chærecrates, ne non tanta in me uehementia sit, qua possim erga me Chærephontem, qualem oporteat, efficere. Atqui, Socrates ait, mea sententia, nulla tibi astutia opus est ad hanc rem perficiendam: sed cum faciliè puto illis artibus allectū fore, quibus tu plurimum uales, ut magni te faciat. Nōne me præuertes dicendo, si quid deprehendisti me rationis alliciendi amoris scientem, quod sciens præterierim? Dic igitur mihi, inquit, si cuiquā amicorum uelis persuadere ut te cum sacrificet, ad conuiuū uocet, quid facies? Patet, respondit, quòd ego incipiam hoc idem, cum sacrificē, illum uocare. Quòd si uelis quenquam necessariorū adhortari, curam habere tuorum, cum absens sis, quid facies? Patet, inquit, quòd primus ego incipiā curam habere rerum illius cum sit absens. Quòd si uelis hospitem tibi quenquam efficere, ut cum adeas patriam illius, te suscipiat, quid tibi faciendum esset? Patet, inquit, quòd hunc etiam ego primus suscipiā cum Athenas aduenerit: & ad hæc, si uelim eum in meis negocijs illic me iuuare, me primum hîc oporteat eum in suis iuuare. Omnes itaque, ut uidetur, modos, per quos amor in hominibus acquiritur, tu bene sciens celebras. An times, inquit, incipere, ne turpe appareat si primus fratri tuo bene agas? Atqui plurimi faciendus uidetur homo, quicumq; præueniat hostib. nocere, amicis benefacere. Si ad hanc igitur rem incipiendam Chærephon-

tem putassem aptiorem te, illi persuasissimè primum incipere, te in amicitiam reducere. Nunc uerò tu mihi uideris incipiens magis hoc efficere posse. Chærecrates uerò ad hæc: Absurda dicis ô Socrates, ait, & minimè tibi conuenientia: quippe qui me incipere præcipis qui iunior sum, cum apud omnes homines contraria sit opinio, hoc est, seniore oportere incipere in omni uerbo & opere. Quomodo, Socrates, inquit: nõne etiam ubicunq; in uia iunior seniori obuiaret, cedere ei constitutum est? & sedentè uenienti assurgere, et meliori lecto honorare, et oratione cedere? Sed ô optime, non sis piger, sed tenta hominem mitigare, et facillè tibi obediens. Nõne uides cupidum honoris, et liberalè eum esse? Prauos nanq; hominuculos nullo modo, nisi eis aliquid prestando, allicies. Bonos uerò homines & doctos non nisi amicitia mollies. Tum Chærecrates ait: Quid si ubi ego hæc faciam, ille non efficiatur melior? Quid aliud, Socrates ait, nisi ostèdes te quidem bonum et amatorem fratris esse, illum uerò prauum et indignum beneficijs? Sed nihil horum fore puto. Arbitror nanq; quòd cum sentiat te ad hanc eum luctationem prouocantè, ualde contenderet te bene faciendo uerbo et opere superare. Nunc uerò sic uos habetis, ac si manus quas deus ut una alteram iuuet, creauit, dimisso hoc, conarentur impedimento inuicem fore. Aut si pedes, diuina prouidentia ad coadiuuandū inuicem facti, relicto hoc, unus alterū impediatur: nõne hoc magna ruditas esset, & infelicitas eorum quæ sibi inuicem usui sunt, siue hoc de manibus pedibusue, aut oculis, aut alijs rebus quæ hominibus gemina sunt, intelligas? Nam manus, si quidem oportuerit eas, quæ plus ulna distant coniungere, non possent.

sent. Pedes uerò ne spaciū quidē unius passus simul irēt. Oculi uerò quorū uisua potētia maximē apparet in longum extendi, nunquā uidere possent eorū qui propinqui sunt, anteriora simul et posteriora. Fratres uerò dū amici sint, quamuis multū unus ab altero distet, agūt tamen ea quæ profutura inuicē sunt. Quondā uerò audiui eum & De amicitia. de amicis ea disputantē, è quibus mihi uidebatur quāmaximā quisq; utilitatē ad amicorū usum ac comparationē habere. A multis enim aiebat audire, omniū possessionum præstantissimā esse uerū ac bonum amicū. Videre uerò se quā plurimos quiduis potius sectari, quā studiū comparandorū amicorū. Etenim domos, agros, et seruos, et uasa quædā diligēter eos procurare ut habeāt, uidere dicebat, et adhuc cōseruare conari quæ habent: amicū uerò, quod maximū bonum esse dicunt, nec ut acquirāt, nec ut sibi cōseruent, curare. Porro ægritudine laborantib. amicis & seruis, deprehēdere quosdā aiebat, pro seruis quidem & medicis pecuniā soluere, alia quoq; pro sanitate illorū diligenter parare, amicos uerò negligere. Mortuis aut u- trisq; propter seruos quidē dolere et damnū putare, propter amicos uerò minimē. Et aliarū quidem possessionū nihil sine cura dimittere, amicos uerò indigētes despicere. Et ad hæc, inquit, nō nullos uidisse aliarū possessionū suarum, quantūuis multæ sint, totā multitudinē scire: amicomum uerò numerū, etiā si pauci sint, interrogantib. quotnam, qualēsue habeant, se ignorare respōdent: tantā habent amicorū curā. At qui qua re bonusamicus cōparatus nō multò melior apparet? Quis nanq; equus, quòd uic par iumentorū tam utile est, quā bonusamicus? Aut quis ser uus ita affectus & constans, aut quæ possessio alia tam uti

liserit? Verus nanque amicus seipsum paratum exhibet
 ad omnem amicorū inopiam subleuandam, siue in rebus
 priuatis, siue in publicis: ac si quenquam oportuerit affi-
 cere beneficijs, suam operam accommodat: si quis metus
 conturbat, simul adiuuat, illic quidem non parcendo sum-
 ptibus, hīc uerò opere properans partim persuadendo,
 partim cogendo. Idem sequunda fortuna utentibus, mul-
 tam letitiam confert: calamitatibus uerò grauatos suble-
 uat. Quæcunq; uerò aut manus cuiuslibet suppeditant, aut
 oculi præeuident, aut aures præaudiunt, aut pedes perfici-
 unt, horum omnium nullo beneficis amicus posterior
 est. Nonnunquam enim quæcunq; quisq; pro seipso non
 faceret, aut non uideret, aut non auscultaret, hæc utique
 amicus pro amico per fecerit. Sed tamen nonnulli arborū
 quidem curam habent, fructuum causa: fertilissimā uerò
 possessionem, qui amicus appellatur, socorditer ac re-
 misse colunt. Aliās uerò alium eius audiui sermonem,
 qui hortabatur audientes examinare seipsos, quanti exi-
 stimandus esset amicis. Cū enim quendam uidisset nul-
 lam curam habere amici paupertate oppressi, interroga-
 uit Antisthenem coram illo negligente, & alijs multis:
 Num ō Antisthenes, ait, sunt quædam amicorum existi-
 mationes, sicuti et seruorum sunt? Seruorum enim alius
 duab. minis existimatur dignus, alius uerò nec media mi-
 na, alius uerò etiam quinq;, & alius decem. Nicias uerò
 filius Nicerati dicitur uno talento emisse, qui argentarijs
 suis præesset. Consideremus itaq;, inquit, utrum sicut isto-
 rum, sic etiam amicorum existimationes sint. Ita meher-
 cle sunt, Antisthenes ait: ego nanq; uelim profecto hunc
 mihi amicū esse potius, quā duas minas: hunc uerò nec
 mediæ

mediæ minæ anteponerem, & alium quidem citius quàm decem minas eligerem, alium uerò præ omnibus pecunijs atque laborib. anteponerem esse mihi amicum. Si igitur hæc ita se habent, Socrates ait, oportet ut quilibet se examinet quanti sui amicis existimandus sit, atque conetur quammaximè esse, ut quamminimè eum amici sui prodere uelint. Nonnunquã enim, inquit, audio hunc quidem dicentem, quòd prodiderit eum uir amicus: hunc uerò, quòd unam minam potius pro eo elegerit uir, quem sibi putabat amicum esse. Cogito itaq;, ne sicut cum quisquam prauum habeat seruum, uendit eum cuiunque obuiò, sic etiam in hoc contingat, prauum amicum, cum liceat plus quàm ualeat capere, facillè uendi. Bonos namque & utiles nec seruos uendi uideo, nec amicos proditos. At uerò amicos examinare quibus uti debemus, docebat, huiuscemodi dicens: Dic mihi ô Critobule, inquit, si bono nobis amico opus fuerit, quo eum examinabimus pacto? nonne primùm quidem inuestigabimus, quì uen-

Amicus quomodo examinandus.

tri, potui, luxuriæ, somno, atq; inertiae dominatur? qui enim ab istis detinetur, nec sibi ipsi, nec amico possit prodesse. Nullo pacto, inquit, per Iouem. Qui itaq; huiuscemodi seruiat, contemnendus tibi uidetur? Imò, Critobulus ait. Qui uerò sumptuosus existens, non habet sufficientiam, copias, sed semper indiget ab amicis capere, & aut capiens non potest soluere, aut non capiens odio habet eos qui non præstant, nonne etiam ille difficilis amicus est? Vehementer, inquit. Contemnendus ergo & iste est? Contemnendus, ait. Quid uerò, qui cupiditate pecuniæ potest quidem illam omnibus modis congregare, semper autè plura cupiens, ideo non facilis est, et capien-

do gaudet, soluere uerò non uult? Mihi apparet, ait, multò iste peior illo esse. Qui uerò propter cupiditatem accumulandæ pecuniæ ad nihil aliud uacat, nisi ad ea unde lucrabitur? Contemnendus etiam iste est, ut mihi uidetur: inutilis enim, etiam eis profectò qui eo uti uelint. Quid uerò, quicumq; seditiosus est, et uelit multos inimicos amicis efficere? Et hunc, ait, mehercle fugere debemus. Quòd si quis nullo tali uitio detineatur, acceptis aut beneficijs acquiescit, nec conatur etiam ille benefacere amico? Inutilis utique etiã iste esset, respondit. Sed dic tamen, ô Socrates, qualem quispiam sibi ipsi adipiscatur amicum. Illum arbitror, ait, qui contraria his omnibus: abstinet quidem à corporis uoluptatibus, seruat autem iusiurandũ, et facilis in conuersando est, quiq; conatur suis benefactoribus non minus ipse benefacere, ita ut utilis eis sit qui eo utantur. Quo autem pacto, ô Socrates, ista examinabimus, an tequã eis utamur? Ut statuarios, inquit, examinemus, non uerbis eorum suasi, sed quoscunque uideamus primas statuas bene fecisse, eum credimus cæteras quoq; bene facere posse. Hominem etiam ergo putas, inquit, qui primis amicis benefecerit, posteris quoq; fore benefactorem? Etenim equis, inquit, quicumq; potuit primis bene uti, hunc cæteris etiam arbitror bene uti posse. Sint hæc, ait. Quicumque uerò dignus amicitia nobis esse uideatur, quibus artibus amicus est faciendus? Primũ interrogandi, inquit, sunt dii, atq; considerandum est, an consulant eum amicum efficere. Quicumq; uerò & nobis faciendus esse appareat, & dii non contradicant, habes dicere quomodo iste uenandus sit? Mehercle, inquit, non est pedibus ut lepus, neq; fallacia ut auis, neq; ui ut hostes. Nolentem e-

nina

nim amicum efficere difficile est: difficilius autem ligatū
 retinere ut seruum. Hostes enim potius quàm amici hu-
 iuscemodi artibus efficiuntur. Quo igitur modo amici
 efficiuntur? Esse quasdam aiunt incantationes, quas qui-
 cunque sciant, incantando quoscunq; uoluerint, amicos
 sibiipsis efficiunt. Esse autem etiam quaedam ad amorem
 ueneficia, quibus cum periti utantur aduersus quoscunq;
 uoluerint, amantur ab eis. A quo igitur, ait, hæc perdisca-
 mus? Illa quidem, inquit, quibus Sirenes incantabāt Vlyf-
 sem, Homerum audisti referentem, quorum huiuscemodi
 principiū est: Agè ueni Vlysses, magnis laudibus digne,
 magnum decus Græcorū. Hac igitur, inquit, ô Socrates,
 incantatione cæteros quoque homines Sirenes incantan-
 do detinebant eos, ne discederent ab eis? Minimè: sed illos
 solummodo huiuscemodi incantabant, qui uirtutibus glo-
 riabantur. Illis igitur, ut apparet, quemlibet incantandū
esse dicis, quæ cum audiat, non putet se à laudante irride-
ri. Sic enim inimicitior potius efficietur, ac repellet à se
 homines, si, cum ille se sciat pusillum, turpem, et debilem
 esse, laudent, dicentes magnum, pulchrum, atque robu-
 stum esse. Alias uerò quasdā scis incantationes? Non ego,
 sed audiui Periclem multas sciuisse, quas incantando ciui-
 tatem in amorem sui pellexit. Themistocles autē quibus
 artibus effecit, ut eum diligeret ciuitas? Non incantando
 mehercle, sed nonnulla bona ei præstando. Id mihi uide-
 ris dicere, ô Socrates, si quis bonum amicū cōparaturus
est, ipsum oportere bonum euadere, ac dicendi et agen-
di peritum. Tu autem putabas, Socrates ait, possibile esse
 cum quisquam sit prauus, bonos amicos posse habere? E-
 tenim, Critobulus inquit, uidebam et oratores uiles bo-

nis concionatoribus amicos esse, & optimis exercituum
 ducibus non sufficientes duces in amicitiam coniunctos.
 Nunc, inquit, æde quid disputamus: habes ne aliquos di-
 cere, qui cum inutiles sint, utiles amicos acquirere pos-
 sint? Minimè, inquit, mehercle. Et si hoc impossibile est,
 cum quisquam prauus sit, bonos amicos posse habere: il-
 lud iam mihi responde, an possibile sit, bonum quenquam
 & honestum effectum, repente bonis & honestis amicū
 fieri? An te, ô Critobule, perturbat, quòd nonnunquā
 inter homines honestos, & ab inhonestis abstinentes, ui-
 des seditiones pro amicitia iungentes, & peius eos, quàm
 illi qui nullius existimationis sunt, inter se affectos? Et non
 modò priuati, Critobulus inquit, ista committunt, sed etiā
 ciuitates quibus potissimū bona curæ sint, & turpia mi-
 nimè accepta, sæpenumero hostiliter altera ad alteram af-
 fectæ sunt. Quæ cum cogitem, quasi despero quenquam
 amicos posse habere: nec enim prauos amicos esse posse,
 quippe qui cum inertes & ingrati, iniusti, perfidi, non
 abstinentes homines sint, amici esse non possunt, sed poti-
 us, mea sententiā, hostes et inimici inuicē efficiantur. Nec,
 ut tu quoq; dicis, prauis bonis in amicitiam accepti sunt.
 Nam impossibile esset, malorū factores amicos effici his,
 qui mala odio habent. Quòd si etiam illi qui uirtutibus
 insudant, per ambitionem in ciuitatibus, seditionibus ac
 inuidijs imbuti, alter alterum odio habet, quū amplius a-
 mici erunt? aut in quibus hominibus erit amor & fides?
 Ad hæc Socrates: O Critobule, inquit, uariè ista inter se
 se habent. Nam homines partim quidem ad amicitiam na-
 turaliter propensi sunt: etenim alter altero eget, ac inui-
 cem misereantur, et utilitatib. inuicem affecti, gratias mu-
 tuo

tuò agūt. Partim uerò ad inimiciã: cùm enim eadem bona atq; iucunda putant, de his contendunt, et dissentientes contrariantur. Hostile nanq; contentio & ira est. Inimicitia, atq; cupiditas plus habendi, atque inuidia, odium parit. Non minus tamen inter hæc omnia subingressa amicitia coniungit bonos atque honestos homines. Nam propter uirtutē eligūt potius mediocria possidere, quàm bello omnibus dominari: ac possunt & in fame & in siti indolenter potu et cibo frui, à uenerisq; abstinere, quamuis uoluptate ducantur, ne displiceant quibus minimè oportet. Possunt autem etiam de pecunijs, non modò abstinendo ab iniuria, participare in illis quæ licita sunt, sed inuicem etiam largiri. Ad hæc possunt contentionē non modò indolenter, sed etiam utiliter inuicem moderari: et iram, ne ad pœnitentiam usq; procedat, prohibere. Inuidiam uerò omnino euellere, cum quisque propria bona amicis communia, amicorum uerò sua putet. Cur igitur non esset sperandum, honestos & bonos uiros non modò indemnes, sed etiam utiles inuicem participes honorū ciuiliam fore? Qui nanque cupiunt in repub. honoribus affici atq; dominari, causa intercipiendæ pecuniæ, et uim hominib. inferendi, uoluptatibusq; fruendi, iniuriosi atque prauis essent profectò, nulloq; pacto ad amicitiam apti. Quòd si quis ideo honorari uelit, ut non patiatu ipse iniurias, ac necessarios possit iuuare, ubi iustum sit, beneficijsq; dominando patriã suam afficere conatur, cur talis homo non possit in amicitia simili coniungi? Vtrum quoniã minus proderit necessarijs, si cum bonis & honestis habeat amicitiam? an quoniam minus poterit patriã afficere beneficijs, si bonos & honestos cooperatores ha-

beat? Atqui patet quòd in certaminibus si liceret omnibus unà melioribus coniunctis peiores aggredi, in omnibus illis uincerent, et omnia præmia illi acciperent. Cum uerò illic hoc fieri non permittitur, in ciuilibus uerò in quibus boni & præclari præferuntur, nullus prohibet cum quo quisque uoluerit adunatus benefacere ciuitatis: cur non expediat melioribus in amicitia susceptis, rempub. regere, ac coadiutoribus eis potius quàm aduersarijs uti? Porrò hoc etiam constat, quòd si quis aduersus quempiam bellum gerat, socijs indigebit, & tantò pluribus quantò melioribus aduersetur. Socij uerò beneficijs afficiendi sunt, ut prompti & beneuoli sint. Multò autem melius est bonis, cum pauciores sint, se beneficium reddere, quàm prauis, quorum et magna multitudo existit, & quibus multò pluribus beneficijs opus est, quàm sit uiris bonis. Sed agè fidenter conare ô Critobule, bonusq; effici: & talis effectus, bonos ac honestos amicos adipisci. Fortassis uerò ad hanc rem ego quoque nonnihil tibi conferã, propterea quòd amator hominũ existens, quoscunq; amem totis uiribus diligo & afficior, & conuersationẽ eorum cupio, ac ab eis simili modo meam conuersationem cupientibus diligor, et affectos mihi maximè habeo. Quibus artibus tibi quoq; opus fore considero, cum cupias amicitia cum quibusdam contrahere. Noli itaque illos mihi celare, quibus cum in amicitiam coniungi desideres. Nam quoniam conor placere illis qui mihi placent, non sum ignarus, ut arbitror, quo pacto oporteat homines uenari. Et Critobulus: Atqui ô Socrates, ait, antiquum mihi huius artis desiderium inest, præsertim si eadẽ mihi scientia et ad eos qui animi dotib. præstant, et ad eos qui

Amicos conciliandi ratio.

qui corporis pulchritudine excellunt, suffecerit. Ad quæ
 Socrates ô Critobule, hoc non inest meæ scientiæ, ut ma-
 nus inferens manere faciã formosos. Scillã enim mihi per
 suasissimũ est cã solum ob causam ab hominib. uitari, quòd
 manus iniecerit: Sirenas aut, quòd nemini se exhibuerint,
 sed procul incantauerint, omnes quotquot præteruehũ-
 tur remorari aiũt, et cantus dulcedine delinire. Nulli ma-
 nus admoturus sum, Critobulus ait: uerũm si quid habes
 boni quod ad amicorũ gratiam emerendã conferre puta-
 ueris, in mediũ profer. Ad hæc Socrates: Neq; os tuũ al-
 terius ori admouebis. Bono animo esto, respõdit Critobu-
 lus, neq; os etiam alicui, nisi insigni sit pulchritudine, ap-
 ponã. Cõfestim ait, ô Critobule, inutilia dixisti. Pulchri e-
 nim huiusmodi nõ sufferunt: deformes uerò, existimãtes se
 propter animũ pulchros uocari, haud grauatè admittũt.
 Ad hæc Critobulus ait: Tanquam igitur si pulchros sim
 amaturus, bonos uero etiã exosculaturus, doceas uelim si
 quid habes quod cõducatur ad amicos conciliandos. Cũ er-
 go uolueris ô Critobule, Socrates ait, amicus cuiquã effi-
 ci, permitte ne mihi deferre te apud illũ, ac dicere, quòd
 admiratus eum, cupis amicus ei effici? Deser, Critobulus
 inquit. Nullũ enim reperio qui laudãtes eũ odio habeat.
 Quòd si ad hæc etiã, ait, accusem te, dicendo quòd pro-
 pter admirationẽ qua admiraris eum, nimium affectus es il-
 li, utrũ putabis iniuria à me affici? Minimè, inquit: siquidẽ
 ego quoq; afficior illis quos mihi affectos esse credam. Hæc
 itaq; Socrates ait, licebit mihi de te dicere ad illos, quos uo-
 lueris tibi amicos efficere. Sed tu si mihi cõcedas adhuc de
 te dicere, quòd tibi curæ essent amici, quodq; nulla tã gau-
 des re, quã bonis amicis, ac super bonis eorũ operib. nõ mi

nus quàm super tuis letaris: neque defatigaris conando ut omnia eis bona adsint: quodq; illam præcipuam hominis uirtutem esse iudicas, beneficijs amicos, inimicos uerò maleficijs uincere: uehementer puto, aptum me tibi conuentore bonorum amicorum fore. Cur igitur hæc me interrogas, Critobulus ait, ac si non liceret tibi quæcunq; uolueris de me dicere? Non, inquit, mehercle, quemadmodum ego quondam Aspasiam audiui. Dicebat enim, bonas pronubas cum ueritate cuiusquam laudes narrantes, aptas esse ad nuptias conciliandas, fictæ uerò narrando nihil proficere. Qui nanq; decepti ab eis fuerunt, odio habent et ipsas pronubas, & alter alterum. Quæ cum mihi persuadeam rectè dici, nil arbitror mihi dicere licere in laudem tuam, nisi quodcunq; cum ueritate dicam. Tu igitur mihi uideris ô Socrates, Critobulus ait, promptus adiutor ad amicos acquirendos fore, dummodo ego quicquam ad hoc aptum habeam: sin minus, nihil tu quidem uolueris fingendo de me dicere pro mea utilitate? Vtrum autem, ô Critobule, arbitraris magis me tibi prodesse, si mentiendo te laudem, an si persuadeam tibi bonum hominem fieri? Quod si dubitas, ex his quæ dicturus sum considera. Si nanq; uolueris amicum te cuiquam domino nauis efficere, ac te laudando bonum esse gubernatorem dicam cum non sis, ille uerò à me persuasus nauim tibi gubernandam ignorantem commendet, est ne tibi aliqua spes non perimentis tui & nauis? Aut si persuadeam ciuitati, rempublicam tibi regendam tanquam sufficienti concedere, quid putas à te ciuitatem passuram? Aut si quos priuatim cohortarer, ut in iudicando, concionando, ac ducendo exercitum, tanquam œconomico tibi & diligenti res suas crederent,

nonne

nōne periculo habito, damnosus potius mentiēdo ac ridiculosus apparebis? Velim ō Critobule, scias hanc esse breuissimam, securissimam, optimamq; ad hęc omnia uiam, in quocunq; uolueris bonus apparere, in eodem effici quoque bonus conari. Considerando autem reperies, omnes quęcunq; apud homines uirtutes dicuntur, studio ac disciplina augeri posse. Ego itaq; sic esse faciundum, ō Critobule, arbitror: quōd si tibi aliud uidetur, doceas uelim. Tum Critobulus: Pudet me ō Socrates, ait, his contradicere. Nec enim honesta nec uera dicam. Porrō Socrates indigentias quoque necessariorum, si quę per ignorantia aliquos opprimebāt, conabatur consilijs propellere: quę uerō ē paupertate proueniebāt, hortando alterum alteri pro uirili subuenire. Cū itaq; quondam Aristarchū tristem uidisset: Videris ō Aristarche, inquit, non æquo animo esse. Oportet autem huius molestiæ nos quoq; amici cos participes facere, forsassis enim leuare te poterimus. At ille: Certē ō Socrates, inquit, in magna indigētia sum. Cū enim seditiones in hac ciuitate ortę sint, multiq; in Pyreum confugerint, congregatę sunt apud me sorores, neptes, ac tot consobrinę, ut iam in domo quatuordecim liberi homines sint: capimus autem nec ab agris nostris quicquā, aduersarij nanq; eis fruuntur: nec ex domibus, cū in urbe hominum magna sit penuria. Aula nullus emit, mutuari pecuniā minimē possumus, sed citius meo iudicio in uia quisquam querendo inueniat, quā mutuō fit accepturus. Difficile itaque, ō Socrates, mihi uidetur domesticos dimittere perimi: impossibile autem tot homines in tanta rerum angustia alere. Cū itaq; Socrates ista audisset: Quid est, inquit, cur Ceramon quidem multos

nutriens, non modò sibijsi satis ac illis facere potest, sed tantùm etiam superlucrat ut diues sit : tu uerò cum alas multos, timeas ne propter indigentiam omnes pereatis? Quoniam, inquit, ille seruos, ego liberos alo. At Socrates: Vtrum istos liberos, ait, qui apud te sunt, meliores esse putas, an Ceramonis seruos? Ego quidem, ait, qui apud me sunt, liberos. Turpe igitur est, Socrates inquit, illum quidem à prauis hominibus diuitias acquirere, te uerò cum multò meliores habeas, penuria laborare. Ille nanq;, inquit, mehercle artifices nutrit, ego uerò liberaliter eruditos. Num itaq;, ait, artifices sunt, qui ea quibus utimur, operantur? Ita est, inquit. Quid uerò, nonne utimur farina? Concessit. Panibus uerò? Nil minus. Vestibus autem tam uirorum quàm mulierum, & tunicis, & chlamydis, & superhumeralibus? Imò, inquit, & istis omnibus utimur. Deinde, inquit, qui apud te sunt, nil horum agere sciunt? Mehercle, inquit, omnia ut arbitror. Ignoras igitur, inquit, quòd ab uno istorum facienda farina Nausicydes non modò seipsum et famulos nutrit, sed multas etiam sues & boues, totq; superlucrat, ut sepius etiam ciuitati suppeditet? Ciuibus autem panem faciendo, totà suam domũ alit, et abundanter uiuit. Demeas uerò Colyæus uestes. Menon aut tunicas. Megarcorum aut plurimi superhumeralia facientes, se suosq; omnes alunt. Non ignoro, inquit, mehercle. Sed hi barbaros homines emptos habent, quos cogunt operari quæcunq; oporteat, ego aut ingenuos & cognatos. Et quoniam, ait, liberi et cognati sunt, ideo putas nil aliud eos oportere agere, nisi comedere atq; dormire? Vtrum alijs quoq; liberis hominib. illos arbitraris melius uiuere? beatioreseq;

ducis

ducis esse qui languescant in ocio, an illos qui peragunt
 sollicitè quæcunq; ad uitam hominum conducentia pera-
 gere sciant? An putas ocium & pigritiam conferre ho-
 minibus, & ad capeffendam disciplinam eorum quæ sci-
 re oportet, & ad memoria tenendum quæcunq; didice-
 rint, et ut sani atq; robusti corporibus sint, et ad possiden-
 dum atq; seruandum quæcunq; ad uitam utilia sint: nego-
 cium uerò & diligentiam ad nil utilia? Didicerūt autem
 quæcunq; dicis illas scire, utrum ut nec ad uitā utilia, nec
 ut quicquā eorum faciant: an totum contrariū, ut et factu-
 re illa, et ab eis utilitatem accepturæ? Quo nanq; modo
 moderatius homines uiuerent, utrum ocio dediti, an cu-
 ram eorum habentes quæ utilia sunt? Quo autem pacto
 iustiores essent, utrū si operētur, an si in ocio cogitent un-
 de uiuāt? Ad hæc quoq; nunc, ut arbitror, nec tu illas dili-
 gis, nec ille te: cum tu quidem eas tibi esse molestiæ putes,
 ille uerò uideant te ægrè ferentem præsentiam earum:
 è quibus timendum est ne maius odium inter uos oriatur,
 & prior gratia minuatur. Quòd si persuadeas eis ut ope-
 rentur, et tu illas ut utiles tibi diliges, illæ quoque te ama-
 bunt, cum sentiant te illis delectari. Suauius autem bene-
 ficiorum iam habitorum recordati, gratiam ab eis partā
 augebitis, & nimirum magis familiariter ac amicè inter
 uos habebitis. Si turpe igitur quicquā essent operaturæ,
 mors præ illo potius esset eligenda. Nunc uerò cum ille
 quidem quæcunque oportuerit mulieres, sciant, ut appa-
 ret: omnes autem quæ sciant, faciliè, optimè, suauissimè,
 citoq; operentur: non pigeat te adhortari & admonere
 eas illa facere, quæ tibi profectò & illis proderunt: nam
 uerisimile est illas faciliè tibi parère. Tum Aristarchus:

Per deos, inquit, ô Socrates, tam bene dicere mihi uideris, ut cum antea noluissem mutuari pecuniã, ne illa consumpta non haberem unde soluerem, nunc uidear mihi ad materiam operũ hoc esse facturus. Mox deinde reperta pecunia est, lanaempta. Ille inter opera prandebant, post prandium laborando ad cœnam accedebant. Hilares pro tristibus erant, ubi prius suspecti et odiosi inuicem erant, suauiter inter se uiuebant, ac Aristarchum ille ut protectorem, illas Aristarchus ut utiles amabat. Demum adies Socratem, & hæc omnia gauisus narrabat, atque his addebat, accusari se ab eis quod solus ociosus unã comederet. Ac Socrates: Cur, ait, non dicis eis canis responsionẽ? Dicitur nanque, cum animantia essent uocalia, ouem domino suo dixisse: Mirum facis, inquit, profelò, qui cum nobis, à quibus lanam, agnos, caseumq; habes, nil des nisi quicquid à terra capiamus: canem, qui nil tibi tale præbet, de quo tu comedis pane participem facis. Canem uerò cum hæc audisset: Non immeritò per Iouem, dixit: ego nanque sum ille qui & uos ipsas saluas facio, atq; custodio, ut nec homines uos furentur, nec lupi rapiant. Quod si ego uos non custodiam, nec ad pascua uobis proficisci licebit, timentibus ne pereatis. His ab eo dictis, oues quoque fertur cani concessisse. Et tu itaque dic illis, Socrates ait, quod tu custos earum ut canis, atq; procurator es, per quem à nullo iniuriatæ securè atq; suauiter operando uiuunt. Quondam uerò cum alium amicum antiquũ post multũ temporis uidisset, Vnde uenis, ô Euthere? ait. Cum bellũ cessasset ô Socrates, ait, de peregrinatione qua aberam ueni, nunc uerò de ipsamet ciuitate. Ablatis nanque à me possessionibus in alienis finibus posuis, Athenis uerò

Apologus ele-
gans de ouibus
& cane.

uerò nil à patre mihi relicto, cogor nunc hîc præsens manibus laborando, necessaria ad uictum acquirere. Videor uerò uidere melius hoc esse mihi, quàm ab alijs petere, præsertim cùm non habeam super quo mutuarer. Quanto uerò tempore, Socrates ait, sufficientem te fore putas, mercede laborando uiuere? Non multo, inquit, mehercle. Attamen cùm senueris, ait, sumptib. quidem patet quòd indigebis: mercedem uerò nullus tibi pro laboribus tuis præbebit. Verum dicis, ait. Melius igitur esse uidetur, iam nunc illis operib. insudare, quæ tibi cùm senueris etiam satisfaciant: & ad quenquã diuitum qui coadiutore indiget accedendo, præfici suis possessionib. et operibus: ac fructuũ & bonorum illius curam habendo, utilitatem partim illi afferre, partim ab illo habere. Aegrè nimirum ô Socrates, ait, ego seruitutem sufferam. Atquã, Socrates inquit, illi qui reipub. præsiunt, & eam procurant, non ideo seruiliores, sed magis liberi putantur. Quoquo modo ô Socrates, ait, à quoquam accusari posse nullatenus uelim. Sed uides ô Euthere, inquit, nullũ esse opus in quo non accusentur homines. Difficile nanq; est ita quicquam peragere, ut nihil erres, quòd si etiam sine errore quicquam aliquid peragat, difficile est non iniquum iudicem reperire. Nam & in illis quæ nunc operari dicis, mirarer profectò si sine accusatione degas. Oportet itaq; conari contentiosos fugere, mites uerò persequi. Res item subire quas possis efficere: quas non possis, ab illis abstinere. Quicquid autem agas, promptissimè, atq; optimè, et diligenter agere. Hoc enim modo minimè accusaberis, indigentia præsentis optimè consules, poteris etiam cùm senueris facillimè ac sine periculo sufficientissimè uiuere.

Cum autem quondam Crito dixisset, quod difficile esset Athenis uiuere hominem qui rem suam agere uelit. Quidam nanque nunc, inquit, mihi diem dixerunt, non quod à me ulla sint affecti iniuria, sed quod me putant in persoluendo ære futurum promptiorem, quam cum eis contendere. Socrates his auditis: Dic mihi, ô Crito, nutris ne canes, ut lupos ab ouibus propellant? Ita, inquit: utilius est alere illos, quam non. Nonne igitur nutries etiam hominem, qui et uoluerit & potuerit quicumq; tibi iniuriam inferre uelint, propellere? Lubens nutriam, ait, dummodo non timeam cum aduersariũ mihi effici. Quid uerò, inquit, non uides multò suauius esse à tali uiro, qualis tu es, cum amicitia potius quam cum inimicitia utilitatem habere? Velim itaque scias, multos hinc tales homines esse, qui honori sibi putarent, te pro amico habere. Post hæc inuenerunt Archedemũ, tam ad agendum quam ad dicendum nimium quidem sufficientem, pauperem uerò. Non enim quoquo modo poterat, uolebat lucrari: sed bonis hominibus affectus, iustius esse ducebat à calumniatoribus potius accipere. Huic itaq; Crito, cum à suis agris frumentũ, uinum, oleum, lanas, aut quicquã ad uitam utile colligeret, partẽ mittebat: et cum sacrificaret, in conuiuium uocabat, ac in huiuscemodi omnib. curam eius habebat. Archedemus igitur reputans domũ Critonis sibi nutrimento fore, uehementer eum tuebatur. Moxq; unius calumniatorũ Critonis multa per iniuriã facta, multosq; reperit inimicos, atq; in iudicium accersit, ubi iudicari oportebat, quid pati aut soluere oporteret. Ille uerò cum conscius sibi esset multorũ atq; malorum, conabatur ab Archedemo euadere: qui nullo modo eum dimisit, quousque

que & ipsi pecuniam dederit, & Critonem amplius non molestauerit. Cùm uerò multa huiuscemodi Archedemus peregisset, tunc quemadmodū cùm quisquam pastor bonum canem habet, alij quoq; prope eum suos greges adducunt, ut cane fruantur: sic etiam multi amicorū Critonem rogabant, ut eis quoq; Archedemum custodem præstaret. Archedemus lubens Critoni parebat, & per eum non modò Crito, sed amici etiā fruebantur quiete. Quòd si quis illorum quibus infestus erat, per cōiucium appelleret illum adulator em Critonis, pro utilitate ab eo suscepta: Vtrum, dicebat Archedemus, turpius est à bonis hominibus beneficijs acceptis, eos è conuerso beneficijs afficiendo, amicitiam eorum acquirere, prauis autem inimicum effici: an bonis & optimis iniuriam inferendo, inimicos, prauos uerò iuuando conari amicos efficere, & pro bonis, huiuscemodi hominibus uti? His de causis itaque unus amicorum Critonis Archedemus erat, & à ceteris necessarijs eius honorabatur. Audiui uerò Socratem cùm Diodoro quoque suo amico in hunc modum disputasse: Dic mihi ò Diodore, inquit, si quis tuorum seruorum abs te aufugiat, conaris ne ut eum recipias? Et alios etiam me hercle cohortor, mercedem inuentionis Softrati præconio denunciatis. Si uerò quisquam seruorū ægrotet, nonne medicis cōuocatis procuras ne moriatur? Admodū, inquit, Quòd si quis amicorum tuorū multò tibi utilior seruis, in uitæ periculū ob indigentiam inciderit, nonne putas dignū esse, curam eius suscipere ne pereat? Atqui Hermodenem non esse ingratum hominem non ignoras: pueret itaq; eum profectò utilitate à te suscepta, nō utilem eum etiam tibi esse. Habere autem quenquam & sponta

neum et constantē ministrū, sufficientemq; facere quodcunq; imperatum fuerit, & non modò illud, sed ex se etiā potentem multa & cogitare & reperire consilia, plus, ut arbitror, quàm multi serui ualeret. Boni uerò œconomi, cum liceat magni precij rem paruo emere, tunc dicunt esse emendum. Nunc autem propter tempora licet paruo bonos amicos comparare. Ad hæc Diodorus: Bene dicis ô Socrates, ait: iube itaque Hermogenem ad me accedere. Non ego, inquit, per louem: puto nanque nec tibi melius fore illum te, quàm te illum adire: nec maius bonum illi, quàm tibi esse, si ista ad hunc modum gerantur. His dictis, Diodorus ad Hermogenem accessit, et nō magna pecunia præstita, eum sibi amicitia coniunxit, qui daret operam ut dispiceret quid dicere aut facere posset, quod Diodoro & utile & gratum esset.

XENOPHONTIS DE FACTIS
ET DICTIS SOCRATIS MEMORATU
dignis liber tertius, Bessarione
Card. Niceno interprete.

QVOD autem honestarum cupidis rerum, hortando eos ad studia earū que cupiebant, perutilis erat, nunc narabo. Cū enim quondam audisset Dionysodorū aduenisse in urbem, qui profitebatur exercitus ducitandi artem se tradere posse, ad quendam è suis auditoribus quem sentiebat huius muneris cupidum esse, sic est locutus: Turpe est ô adolescens, inquit, profectò, si quis uolens in ciuitate dux effici, negligat